

icm.edu.pl/analizy/20040518_kierunki.html Дата перегляду 21.02.08.
10. Proponowane kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do 2020 r.: Ministerstwo Nauki i Informatyzacji. – Warszawa, wrzesień 2004. – 49 s. **11.** Raport 2 Kongresu Informatyki Polskiej // Poznań, Warszawa. – 1999. – http://www.kongres.org.pl/on-line/2-gi_Kongres/index.html. **12.** Strategia kierunkowa rozwoju informatyzacji Polski do roku 2013 oraz perspektywiczna prognoza transformacji społeczeństwa informacyjnego do roku 2020: Ministerstwo Nauki i Informatyzacji. – Warszawa, 24 czerwca 2005. – 54 s. **13.** Upowszechnienie szerokopasmowego dostępu do Internetu na lata 2004–2006: Program, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31.08.2004 r. // Biuletyn Informacji Publicznej. – 2004. – 30 grudzień. – 44 s. **14.** W sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce: Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2000 r. // Monitor Polski. – 2000. – № 22. – 21 lipca. – poz. 448. **15.** W sprawie niezbędnych działań mających na celu przygotowanie Polski do globalnego społeczeństwa informacyjnego: Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 stycznia 2003 r. // Monitor Polski. – 2003. – № 6. – poz. 74. **16.** Wierzbicki A., Czerniejewski B., Wydro K. Information Society Issues In Poland // Komitet Badań Naukowych. – <http://kbn.icm.edu.pl/pub/info/iriss/rap30.html> Дата перегляду 10.12.08. **17.** Wierzbolowski J. Społeczeństwo informacyjne a integracja Polski w ramach Unii Europejskiej // Ekonomista. – 2006. – № 1. – s. 27-52.

УДК 323.1

**«КАНАДСЬКЕ ЕТНІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ»
ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНА КАТЕГОРІЯ
ЕТНОСОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ**

Т. Лукул

Аналізуються особливості поняття «канадське етнічне походження», зважаючи на те, що Канада - країна, створена вихідцями з різних етнічних груп, але канадцами вони можуть називати себе тоді, коли вірять у ліберальну політичну ідеологію і розділяють демократичні цінності.

Ключові слова: поліетнічне середовище, етнічне походження, етнічна група, канадець, національна ідентичність, багатокультурність.

The peculiarities of a concept of «ethnic heritage» is analyzed taking into consideration that Canada is the country formed by people of different ethnic groups. But they may call themselves the Canadians only if they believe in liberal political ideology and share democratic values.

Keywords: polyethnic environment, ethnic heritage, ethnic group, Canadian, national identity, polyculturality.

Про канадську етнічну неоднорідність та культурну мозаїку написано вже чимало. Тим більше, що чисельні імміграційні напливи до сучасної Канади постійно підживлюють етнокультурне різноманіття країни. Але така різноманітність ставить на порядок денний і питання про специфіку самобутності канадської нації. Тому провідні дослідники намагаються виважено вивчити цю проблему. Так, фундаментальні теоретичні роботи, які базуються на оцінці статистичних канадських підрахунків належать перу такого знаного дослідника як професору Королівського університету Дж. Беррі [2], котрий ретельно досліджує психологічні аспекти взаємодії між іммігрантами та приймаючим суспільством. Сучасний теоретик політичного «комунітаризму» В. Кімліка, з огляду на реалії викликів поліетнічного середовища, доводить необхідність впровадження у канадське законодавство юридичного терміну «багатокультурне громадянство» [5]. Вкажемо і на доробок професора Emeritus Альбертського університету М. Лупула [6], котрий вважає, що імміграція з її привнесенням різнорідних етноспільнот є прогресивною силою для ліберального розвитку сучасної Канади, так як збагачує демократичні суспільства через постійні оновлення і спонукає розвивати нові підходи для вдосконалення міжетнічних стосунків.

Мета нашого аналізу - визначити, чому термін «канадець» як категорія «етнічного походження» зайняв перше місце при статистичному визначенні етнічної приналежності канадських громадян у переписі 2001 року?

Останні офіційні статистичні переписи населення в Канаді містять графу «канадець», яка повинна вказувати на етнічну приналежність. На нашу думку, внесення такого питання в державні

переписи є свідченням того, що формування канадської нації є поки що незакінченим процесом, а фактор імміграційних впливів та остаточно невирішеність політико-правових проблем, пов'язаних з існуванням двох націй-засновників Канади, так до кінця і не прояснили специфіки канадської самобутності. Адже питань виникає безліч. Канадці - це політична нація чи нація, сформована довкола «етнічного осердя» чи «етнічних осердь»? Чому раніше такий чималий відсоток громадян Канади відносив себе до вихідців з різноманітних етнічних груп, а не ідентифікувався як канадці в сенсі єдиної етнічної приналежності? Що є відображенням канадської самобутності: двомовність, багатокультурність, етнічна різноманітність? Що, крім державної адміністрації і бажання жити в країні добробуту, об'єднує людей на теренах частини північноамериканського континенту? Спроба відповіді на такі питання була віднайдена у нових параметрах національної ідентичності, котрі виходили з того, що Канада - країна, створена вихідцями з різних етнічних груп, але канадцами вони можуть називати себе тоді, коли вірять у ліберальну політичну ідеологію і розділяють демократичні цінності. Проте подібна політика породила й чимало проблем, оскільки стала джерелом украй гострих суспільних дебатів довкола концепції канадської національної ідентичності. Прихильники концепції багатокультурності бачать Канаду суспільством, яке складається з етнічних общин, об'єднаних спільністю раси, етнічним походженням, статтю, віровизнанням тощо. І кожній із таких общин притаманна власна, відмінна від інших субкультура. Ідейний стрижень багатокультурності – автентичність, що розуміється як належність до своєї особливої расової, етнічної чи релігійної субкультури. Її політичне кредо - багатокультурна демократія, а ідеал – різноманітність, розуміється як узаконена суспільна модель, мета, заради досягнення якої використовуються базовані на урядових пільгах заходи [5, passim], [6, p.170, 171-2, 176-7, 181 and passim]. Позитивний бік такої справи – визнання, щоправда запізніле, внеску різних етнічних груп у спільну канадську культуру. Негативний бік – програми вивчення етнічного культурного спадку представляють Канаду як країну, населення якої може бути розведене по окремих встановлених етнічних нішах, якщо не будуть дотримані два основоположні принципи побудови багатоетнічної спільноти: важливості збереження «різноманітності» (diversity) й «участі» (participation) етногруп у колективному проекті творення канадської політичної

нації. Саме це джерело тривоги багатьох серйозних дослідників [2, passim], [6, passim]. Чи не цим спричинено рішення ввести графу «канадець» як категорію «етнічного походження» у найновіші канадські статистичні збірники? Щоб знайти адекватну відповідь на це питання, звернемось до статистики. Етнічна структура канадського суспільства, що сформувалась під впливом імміграції 1990-х років, за переписом 2001 року виглядає так:

Таблиця 1

**Перша десятка категорій «етнічне походження»
в Канаді у 2001 та 1996 роках ¹**

2001			1996		
Вказане етнічне походження	Кількість (млн. чол.)	%	Вказане етнічне походження	Кількість (млн. чол.)	%
Загальна кількість населення	29,639,030	100.0	Загальна кількість населення	28,528,125	100.0
Канадське	11,682,680	39.4	Канадське	8,806,275	30.9
Англійське	5,978,875	20.2	Англійське	6,832,095	23.9
Французьке	4,668,410	15.8	Французьке	5,597,845	19.6
Шотландське	4,157,215	14.0	Шотландське	4,260,840	14.9
Ірландське	3,822,660	12.9	Ірландське	3,767,610	13.2
Німецьке	2,742,765	9.3	Німецьке	2,757,140	9.7
Італійське	1,270,369	4.3	Італійське	1,207,475	4.2
Китайське	1,094,700	3.7	Українське	1,026,475	3.6
Українське	1,071,055	3.6	Китайське	921,585	3.2
Індіанське	1,000,890	3.4	Голландське	916,215	3.2

Примітка: ¹Внаслідок того, що деякі респонденти під час опитування канадськими соціологічними службами вказували на більш ніж одне етнічне походження, тому у відсотковому еквіваленті загальне число при додаванні вказаних цифр може перевищувати 100%, складено за: [3].

З наведеної таблиці зробимо висновок про те, що перелік провідних етнічних груп, зареєстрованих у 2001 році практично, не змінився порівняно з переписом 1996 року. Щоправда, китайська етнічна група перемістились на восьму позицію, завдяки неспинному імміграційному напливу із КНР. Українці зайняли тільки дев'яте місце, оскільки «четверта хвиля» української імміграції в Канаді швидше вказує на «вихідців з України», аніж на «українське етнічне

походження».

Особливу увагу варто звернути на те, що відчутні трансформації під впливом новітньої імміграції збільшили кількість людей, що назвали себе «канадцями». Щоправда 11,7 млн. чол., чи 39% від загальної кількості населення, зазначили канадське етнічне походження не тільки як самостійне, а у поєднанні з іншим. Тут варто відзначити, що вказаний показник зріс порівняно з 1996 роком, коли всього лише 8,8 млн. чол., або 31% від загальної кількості жителів країни, назвали себе «канадцями». Близько 6,7 млн. осіб, що становить 23% від загальної кількості населення, визнали «канадське» як єдине етнічне походження в 2001 році. На відміну від цього, в 1996 році тільки близько 5,3 млн. чол., тобто 19% від загальної кількості населення, ототожили власне етнічне походження виключно як «канадське», а 3,5 млн. або 12%, зазначили своє етнічне «канадське походження» разом з іншим. Наголосимо й на тому, що «канадець» не фігурував як норма перепису ще навіть у 1991 році. На той час жителі країни кленового листка у переписі 1991 року назвали себе приналежними до цієї етнічної групи, але тільки 3% та лише 1% зазначили це у поєднанні з одним чи декількома іншими категоріями визначення етнічної приналежності [3].

Більшість осіб, котрі назвали себе «канадцями» в 2001 році, визнали англійську та французьку мови рідними, а також вказали на те, що вони народились у Канаді, так само як і їхні батьки. Це є свідченням того, що більшість респондентів були нащадками тих етнокультурних груп, хто перебував у Канаді протягом кількох поколінь. Фактично, 55% опитуваних, котрі мали обох родичів, народжених у Канаді, віднесли себе до «канадців» (окремо чи у поєднанні з іншим походженням) [3]. На противагу цьому, тільки 4% осіб, котрі мали двох батьків, народжених за межами Канади вважали себе «канадцями»:

Таблиця 2

**Респонденти «канадського етнічного походження»
чи іншого етнічного походження в Канаді
за переписом 2001 року**

	Всього	Обоє батьків народжені в Канаді	Обоє батьків народжені поза межами Канади	Батько чи мати народжені в Канаді
	%			
Опитані респонденти	100.0	100.0	100.0	100.0
% осіб, хто відніс себе до канадців	38.0	55.0	3.7	36.0
% осіб, хто вказав етнічне походження «канадець» як єдине	22.0	33.8	1.4	9.9
% осіб, хто вказав етнічне походження «канадець» у поєднанні з іншим	15.9	21.2	2.2	26.1
% осіб іншого етнічного походження	62.0	45.0	96.3	64.0
% осіб, котрі визнали одне етнічне походження (інше, аніж «канадське»)	41.5	23.5	81.8	29.5
% осіб, котрі визнали два чи більше походжень (інші аніж «канадське»)	20.6	21.6	14.5	34.6

Джерело: [3]

Крім того, значна частина опитуваних віднесла себе до «канадців» як тих, хто у попередніх переписах вважав своїм етнічним походженням французьке чи англійське етнічне коріння. Це мало й зворотній ефект. Спад англійської та французької етнічної групи у переписі 2001 року пояснюється тим, що значна кількість осіб французького та англійського походження ототожнили себе з «канадцами».

Регіони країни, котрі не відчули новітніх хвиль імміграції, як правило, мають більш високу частку «канадців». Так, у Приатлантичних провінціях 32% населення вважають власне етнічне походження «канадським», не змішаним з жодним іншим. Хай як це парадоксально, у Квебеку таких ще більше - 48%. В інших провінціях ця частка коливається від 6% до 14%. «Канадець» є найбільш поширеним етнічним походженням майже у всіх провінціях за переписом 2001 року. Але є й два винятки – провінція Саскачеван, де німецьке етнічне походження випереджає інші етногрупи в опитуваннях про етнічну приналежність, та Британська Колумбія, де «англійська» етнічність посідає перше місце [3].

У той же час зросла кількість осіб, які визначили своє етнічне походження як мішане (multiple). В 2001 році таких було 11,3 млн. чол., чи 38% від загальної кількості населення, порівняно з 10,2 млн. чол., тобто 36%, у 1996 році [3]. В 1991 році 7,8 млн. чол. зазначили приналежність до більш ніж однієї етнічної групи, а у 1986 році таких було 7,0 млн. Особи, котрі відносять себе до різних етногруп, є як правило тими, чиї предки жили в Канаді протягом кількох поколінь. Особливо це стосується таких етноспільнот, як ірландська, шотландська, англійська, французька та скандинавські, а також ті, що найбільше почали ототожнювати себе з «канадцами».

Зробимо певні методологічні зауваги щодо висвітленої статистичної інформації. Аналіз кількісних даних про етнічне походження і його адекватні тлумачення стають дедалі складнішими через низку причин. По-перше, категорія «етнічне походження» у канадському переписі визначена, на нашу думку, дещо розмито й тавтологічно: «етнічне походження - це етнічна чи культурна група, до якої належать предки індивіда [3]», часто вона є доволі «плутаною [4, р. 524]» й навіть в академічних інтерпретаціях, а отже, є досить-таки складною при оцінці в ході перепису населення. Відповіді респондентів про їх етнічну приналежність залежать від змістовного розуміння ними цього типу групової приналежності, тобто, що саме вони вкладають у термін «етнічне походження» і в яких формах воно визначає (якщо визначає) їхню соціальну поведінку, наскільки усвідомлюють індивіди цінність приналежності до певної категоріально визначеної етногрупи, як вони оцінюють власний сімейно-родинний статус в іноетнічному середовищі, наскільки важливим для них є період проживання поколінь їхньої етнічної групи в Канаді, а також специфіка тривалості перебування в країні з моменту імміграції? Безумовно, що вказані аспірації впливають на

оцінювання категорії «етнічне походження» у переписі населення. Збільшення кількості змішаних шлюбів серед різноманітних етнокультурних груп призводить до визнання респондентами більше ніж одного «етнічного походження», що додає складності при аналізі статистичних даних про етнічні групи в Канаді. Крім цього, зміна формату запитання та приклади питань впливають на відповіді. Зразки «етнічного походження», котрі надаються в анкетах поточного перепису, залежать від частоти згадувань про походження у попередніх переписах. Маємо на увазі те, що вперше у перепис 1996 року термін «канадець» було включено в приклади як «етнічне походження», оскільки він був п'ятим за частотою згадування самими респондентами про їхнє «етнічне походження» в переписі ще 1991 року (як чітко окреслена офіційна статистична категорія там вона була взагалі відсутньою). У свою чергу «канадець» став у переписі 2001 року усталеною формою визначення належності до «етнічного походження». Внаслідок такої зміни і спостерігалось істотне збільшення відповідей про «канадця» як прикладу «етнічного походження» в аналізованому нами переписі. Для підкріплення власного твердження можемо послатись на відомого дослідника Е. Хобсбаума, котрий першим у гуманітарних науках показав важливість державного перепису як одного зі способів творення колективного проекту нації у новий час [1, с.129, 155, 160]. І хоча він досліджував здебільшого етнонаціональні процеси на європейському континенті, цінність його методологічного підходу виправдовується і при об'єктивному аналізі характеру конструювання канадської політичної нації початку ХХІ століття.

Яким чином аналіз статистичних даних дає нам змогу вірно оцінити реальність відчуття етнічної приналежності у соціальному житті Канади? Тут ми вважаємо за доцільне зробити окрім вищевикладених конкретних методологічних уточнень більш теоретично глибші. Зразу ж зауважимо, що головними ознаками поняття «етнічна категорія» є ідентифікація і категоризація (labelling), а також експліцитні чи імпліцитні відмінності, що виникають між ідентифікованою групою та статистичною категорією. Категорія, встановлена як назвою, так і відмінностями, не забороняє індивідам пересуватись між відповідними групами чи від одних етнічних категорій до інших, як і не забороняє індивідам по-різному самоідентифікуватись. Отже, приклад Канади свідчить, що приналежність до конкретної категорії «етнічного походження»

обумовлюється соціальною системою чи національною державою *a priori* визначених легально санкціонованих категорій (наприклад, «канадець»). Звідси, феномен «етнічного походження» розглядаємо як тривалий соціальний процес, що формується за допомогою суб'єктивних, символічних чи емблематичних вжитків будь-якого аспекту культури чи прийняття самобутнього походження і континуальності, що й відрізняє одну етногрупу від іншої. Соціальні категорії статистики мають безпосередній вплив на ототожнення індивідами себе з певним «етнічним походженням» як структурним компонентом, котрий детермінований суб'єктивним змістом приналежності і включає афіліацію з мовою, історією, релігією, культурою, що сприймається як окремішність на основі певних усталених стандартів поведінки. Вважаємо, що «етнічне походження» при визначенні на основі культурних традицій, соціальної колективної пам'яті, рідної мови, слід піддати корекції. Перебуваючи під потужним впливом сучасних радикальних соціальних змін, особливо імміграції, «етнічна група», як статистична категорія та суспільна реальність, починає виступати предметом соціального конструювання, а не незмінною і несуперечливою статистично кількісною величиною. У такому ракурсі припускаємо, що «етнічне походження» слід розглядати як віддзеркалення постійного соціального процесу зсуву «рухливих етнічних кордонів», які індивіди змінюють у ході особистого повсякденного життя. Центральним для такого процесу є зв'язок «етнічної ідентифікації» з «етнічним походженням», рівень знання мов нащадків, вибір шляхів «етнічної соціалізації» у приймаючому суспільстві, вироблення і відтворення певного типу спільної колективної культури, використання мови як ідентифікаційного маркера унікальності певної етнокультурної групи. Отже, «етнічне походження» як соціальний феномен та статична категорія впроваджена в соціальні та політичні структури як окреслена, легалізована та фіксована норма, форми таких структур дозволяють «етнічному походженню» виступати у різноманітних проявах і виражати свою соціальну значимість при конструюванні канадської політичної нації. Таким чином, контекстуалізація «етнічного походження» стає багатовимірною, на рівні соціальної системи дана категорія є постійно системним, тривалим, соціальним, повторюваним відтворенням основних класифікаційних відмінностей між соціальними групами, що вважають себе в культурному плані окремими. Ці групи є результатом соціально-політичного впорядкування людей і символів у контексті

національного будівництва, причому результатом мінливим і нестабільним. Це ми відстежили на прикладі рухливості такої категорії визначення етнічної приналежності, як «канадець».

1. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 года. – СПб.: Алетейя, 1998. – 305 с. 2. Berry J. Intercultural Relations in Plural Societies: Some Concepts and Findings from Canadian Experience // Panelist Presentation at The Fifth International Tartu Conference on Canadian Studies: «The World in Canada, Canada in the World». – 2007. – October, 12-13. – University of Tartu, Estonia; 3. Canada's Ethnocultural Portrait: the Changing Mosaic // <http://www12.statcan.ca/english/census01/products/analytic/companion/etoimm/canada.cfm>. - Дата перегляду: 1.12.07; 4. Howard-Hassman R. «Canadian» as an Ethnic Category: Implications for Multiculturalism and National Unity // Canadian Public Policy/Analyse de Politiques. - 1999. – Vol. XXV, № 4. – P. 523-537. 5. Kymlicka W. Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity. – Oxford University Press, 2007. – 374 p.; *idem* Politics in Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship. – Oxford University Press, 2001. – 383 p. 6. Lupul M. R. The Politics of Multiculturalism: a Ukrainian-Canadian Memoir. – Edmonton – Toronto: CIUS Press, 2005. – 508 p.

УДК 329.3:28

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ХРИСТІАНСЬКИХ СПІЛЬНОТ В АРАБСЬКИХ КРАЇНАХ: ОСОБЛИВОСТІ І ТЕНДЕНЦІЇ

О. Українська

У статті пропонується аналіз проблем політичної соціалізації християнських спільнот на сучасному етапі в арабських країнах. Зазначається, що політична соціалізація представників етнорелігійних меншин зазнає змін у контексті сучасних динамічних політичних та модернізаційних процесів, які відбуваються під впливом загальних глобалізаційних тенденцій.

Ключові слова: *політична соціалізація, етнорелігійні меншини, арабські країни.*